

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original Article

การพัฒนามาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย

Developing measures to prevent and control the electronic cigarette epidemic in Thailand

ชยนันท์ สติบุศย์

Chayanan Sittibusaya

จิระวัฒน์ อยู่สบาย

Chirawat Yoosabai

ปริญญ์ ดาระสุวรรณ์

Parinya Darasuwon

อรณิชา หนูนา

Onnicha Noonak

กองงานคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ

Office of Tobacco Products Control Committee,

กรมควบคุมโรค

Department of Disease Control

DOI: 10.14456/dcj.2025.28

Received: April 7, 2025 | Revised: June 4, 2025 | Accepted: June 10, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory action research หรือ PAR) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนา มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย ด้วยกระบวนการวางแผนงาน การลงมือปฏิบัติ การสังเกตผลการปฏิบัติงาน และการสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน จากการทบทวนเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ การเข้าร่วมกระบวนการประชุม การสังเกต และการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ในกลุ่มเป้าหมายที่เลือกด้วย วิธีเฉพาะเจาะจง ผลการศึกษา พบว่า มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย ได้แก่ การพัฒนาและจัดการองค์ความรู้ การสร้างความตระหนักรู้ถึงโทษและพิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้า การเฝ้าระวัง และบังคับใช้กฎหมาย การพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่าย และการยืนยันนโยบายและมาตรการป้องกันและปราบปราม การแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ภายหลังการขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการ แพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยหลายหน่วยงานได้ร่วมป้องกัน และควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าได้อย่างเป็นรูปธรรม แม้ยังไม่ได้มีการประเมินประสิทธิผลของมาตรการ ป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ดังนั้น ควรมีการติดตามความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ของ การดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้สามารถปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพของมาตรการได้อย่างเหมาะสม

ติดต่อผู้พิมพ์ : ปริญญ์ ดาระสุวรรณ์

อีเมล : parinya.da2020@gmail.com

Abstract

This participatory action research (PAR) aimed to create and develop the measures to cope with electronic cigarette epidemic in Thailand by the process of planning, action, observation, and reflection. Data were collected from reviewing the secondary data, participating in meetings, observation, and questionnaire analysis. Target samples were selected through purposive sampling. It was found that the measures to prevent and control the electronic cigarette use in Thailand include knowledge management, public awareness,

surveillance and law enforcement, social movement, and policy and legislation to prohibit electronic cigarettes. After the implementation of the 5 measures to control the electronic cigarette epidemic, there was a clear change for the better. Many agencies had evidently joined forces to control the electronic cigarette epidemic. Though the implementation efforts, the effectiveness of the measures had not yet been evaluated. Therefore, the implementation success of the 5 measures to cope with the electronic cigarette epidemic should be continuously monitored in short, medium, and long terms in order to increase the effectiveness of the control measures.

Correspondence: Parinya Darasuwon

Email: parinya.da2020@gmail.com

คำสำคัญ

มาตรการ, ป้องกันและควบคุม, บุหรี่ไฟฟ้า, การวิจัยแบบมีส่วนร่วม

Keywords

measures, prevent and control, electronic cigarette, participatory action research

บทนำ

แม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายหลายฉบับที่ห้ามการนำเข้าและจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้ามานานกว่า 10 ปี เพื่อลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นต่อสุขภาพ สังคม ความมั่นคงของประเทศ และศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยเฉพาะการป้องกันเด็กและเยาวชนจากการเริ่มต้นใช้ผลิตภัณฑ์ยาสูบรูปแบบใหม่⁽¹⁾ แต่ในทางปฏิบัติ กลไกการบังคับใช้กฎหมายยังขาดความชัดเจนและความเข้มงวดที่เพียงพอ ส่งผลให้ขาดแนวทางที่เป็นรูปธรรมและครอบคลุมในการปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้า นอกจากนี้ยังพบปัญหาในด้านการตีความกฎหมายที่แตกต่างกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงขอบเขตของกฎหมายปัจจุบันยังไม่ครอบคลุมไปถึงการผลิต การครอบครอง และการโฆษณาบุหรี่ไฟฟ้าอย่างมีประสิทธิภาพ⁽²⁾ อีกทั้งยังไม่สามารถรับมือกับกลยุทธ์ทางการตลาดของอุตสาหกรรมยาสูบที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีลักษณะเลียนแบบสิ่งของที่ดึงดูดความสนใจของเด็กและเยาวชน เช่น ตุ๊กตา ของเล่น ขนม หรือเครื่องดื่มต่างๆ รวมถึงการแต่งกลิ่นและรสชาติกว่า 16,000 รูปแบบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลิ่นและรสชาติที่เยาวชนชื่นชอบ⁽³⁻⁴⁾ ปัจจัยเหล่านี้ ประกอบกับข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณของหน่วยงานภาครัฐ ทำให้การให้ความรู้

ความเข้าใจเกี่ยวกับพิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้ายังไม่ทั่วถึงและไม่ต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้เกิดการลักลอบนำเข้า การโฆษณา การส่งเสริมการขาย และการจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่องทางออนไลน์⁽²⁾ ส่งผลให้อัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของนักสูบหน้าใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 3.3 ในปี 2558 เป็นร้อยละ 17.6 ในปี 2565⁽⁵⁾ แม้จะมีแผนปฏิบัติการด้านการควบคุมยาสูบแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2565–2570) ที่กำหนดยุทธศาสตร์ในการป้องกันมิให้เกิดผู้เสพยาสูบใหม่และเฝ้าระวังธุรกิจยาสูบ โดยให้ความรู้ ความตระหนักถึงภาวะเสพติดและพิษภัยร้ายแรงของผลิตภัณฑ์ยาสูบ จำกัดการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ยาสูบเฝ้าระวังธุรกิจยาสูบและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้แต่เพียงขาดรายละเอียดเชิงปฏิบัติที่ชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าให้ทันต่อสถานการณ์และบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน⁽¹⁾

ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2566 กองงานคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ กรมควบคุมโรคได้ตระหนักถึงแนวโน้มการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนและความมั่นคงทางสังคมของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงได้ทบทวนสถานการณ์ปัจจุบันอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านกฎหมาย นโยบาย

มาตรการที่มีอยู่เดิม และบทเรียนความสำเร็จในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อถดถองในการดำเนินงานที่ผ่านมา พร้อมกำหนดมาตรการให้สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างกลไกการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ เข้มแข็ง และทันสมัย สอดคล้องกับบริบททางสังคม เทคโนโลยี และพฤติกรรมผู้บริโภค⁽⁶⁾ ในปัจจุบันซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนับเป็นก้าวสำคัญในการยกระดับนโยบายสาธารณสุขเชิงรุกเพื่อปกป้องสุขภาพของประชาชนไทย ลดจำนวนผู้เริ่มสูบบุหรี่รุ่นใหม่ และสนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การควบคุมยาสูบของประเทศให้บรรลุผลอย่างยั่งยืน

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนามาตรการในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย โดยอาศัยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้มาตรการในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย องค์ความรู้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน นำไปใช้ประโยชน์ ยกระดับการตอบโต้การแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัสดุและวิธีการศึกษา

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR)⁽⁷⁻⁸⁾ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ตั้งแต่เดือนมกราคม 2566 ถึง กุมภาพันธ์ 2568

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) และมีความเต็มใจในการร่วมวิจัย สามารถแยกข้อมูลตาม 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนงาน (Planning) : ผู้บริหาร บุคลากรกองงานคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ จำนวน 6 คน คณะทำงานยุทธศาสตร์

ที่ 1 การสร้างเสริมความเข้มแข็งและยกระดับความสามารถในการควบคุมยาสูบของประเทศ จำนวน 16 คน และคณะกรรมการด้านการติดตามประเมินผล และตรวจสอบการดำเนินงานควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ ภายใต้คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ จำนวน 15 คน

ขั้นตอนที่ 2 การลงมือปฏิบัติ (Action) : คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ จำนวน 24 คน ผู้รับผิดชอบงานควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจากสำนักงานป้องกันและควบคุมโรคที่ 1-12 สถาบันป้องกันและควบคุมโรคเขตเมือง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและสำนักงานมัย กรุงเทพมหานคร จำนวน 89 คน เครือข่ายเพื่อการควบคุมยาสูบ จำนวน 16 คน (คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด และคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร)

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกตผลการปฏิบัติงาน (Observation) : คณะอนุกรรมการด้านติดตาม ประเมินผล และตรวจสอบการดำเนินงานควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ คณะอนุกรรมการด้านกฎหมาย คณะอนุกรรมการด้านบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดผลิตภัณฑ์ยาสูบ และคณะอนุกรรมการด้านการเฝ้าระวังติดตามการดำเนินคดีการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560 คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด และคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (Reflection) : คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด และคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนการวิจัย
การวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การวางแผนงาน (plan) การลงมือปฏิบัติ (act) การสังเกตผลการปฏิบัติงาน (observe) และการสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (reflect)⁽⁹⁾ แบ่งออกเป็น 2 วงรอบ มี 8 ขั้นตอน

วงรอบละ 4 ขั้นตอน ดังนี้

วงรอบที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม 2566

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนงาน ได้กำหนดขั้นตอนการสร้างมาตรการในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศไทย โดยอาศัยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ (1) ทบทวนและวิเคราะห์สถานการณ์การแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้า กฎหมาย นโยบาย และมาตรการที่มีอยู่เดิม รวมถึงบทเรียนความสำเร็จในป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศอื่นๆ อย่างรอบด้านทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำมาสังเคราะห์ในการร่างกรอบแนวคิดมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้า โดยจัดประชุมราชการเพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมผ่านกลไกคณะทำงานยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างเสริมความเข้มแข็งและยกระดับความสามารถในการควบคุมยาสูบของประเทศ จำนวน 16 คน และคณะอนุกรรมการด้านการติดตามประเมินผล และตรวจสอบการดำเนินงานควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ จำนวน 15 คน (2) จัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมข้อคิดเห็นจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ จำนวน 9 คน ได้แก่ ด้านการแพทย์ สาธารณสุข กฎหมาย การคุ้มครองสิทธิเด็กและสตรี การศึกษา การบำบัดผู้เสพติด การพัฒนานโยบายสาธารณะ และสื่อสารมวลชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการต่อร่างกรอบแนวคิดของมาตรการฯ ตามหลักเกณฑ์ 5 ประการ ได้แก่ ความถูกต้องตามหลักวิชาการ ความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความสามารถในการประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นได้อย่างเหมาะสม (3) จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างมาตรการฯ จากหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจองค์กรเอกชนภาคีเครือข่ายควบคุมยาสูบและประชาชน จำนวน 452 คน เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะมาปรับปรุงร่างมาตรการฯ ให้ครอบคลุมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง พร้อมทั้งร่วมกันวางแผนการดำเนินงานให้

สอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การลงมือปฏิบัติ ได้กำหนดขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ได้แก่ (1) เสนอร่างมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าซึ่งได้จากกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนก่อนหน้า (ขั้นตอนที่ 1 รอบที่ 1) ต่อคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ เพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงร่างมาตรการฯ ให้มีความเหมาะสม ครบถ้วน และสอดคล้องกับสถานการณ์จริง พร้อมปรับปรุงร่างมาตรการฯ ให้มีความสมบูรณ์ ทั้งในด้านหลักวิชาการ ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (2) ถ่ายทอดและชี้แจงสาระสำคัญของมาตรการที่ได้พัฒนาขึ้นแก่หน่วยงานระดับส่วนกลาง หน่วยงานระดับจังหวัด และกรุงเทพมหานคร เพื่อชักชวนความเข้าใจและเตรียมความพร้อมในการนำมาตรการฯ ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมขอความร่วมมือจากเครือข่ายเพื่อการควบคุมยาสูบเพื่อร่วมเป็นพลังในการขับเคลื่อนมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศไทยให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม และ (3) การขับเคลื่อนมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศไทยผ่านกลไกกรรมการต่างๆ เช่น คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด และคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 การสังเกตผลการปฏิบัติงาน ได้กำหนดขั้นตอนการสังเกตผลการปฏิบัติงาน แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ก่อนการวิจัย และระหว่างการทำเนินการวิจัย โดยดำเนินการรอบที่ 1

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน ได้กำหนดขั้นตอนการสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยร่วมกับคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติในการสะท้อนกลับการปฏิบัติงานภาพรวมของประเทศ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด และคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ

กรุงเทพมหานครในการสะท้อนกลับการปฏิบัติงานระดับจังหวัดและกรุงเทพมหานคร ผ่านการประชุมสะท้อนผลและวิเคราะห์สรุปผลการปฏิบัติงานเพื่อใช้ปรับปรุงการดำเนินงานตามมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า โดยผู้รับผิดชอบงานควบคุมยาสูบระดับจังหวัด กรุงเทพมหานคร และกองงานคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ กรมควบคุมโรค เป็นผู้ประสานงานหลักในการรวบรวม ติดตามและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้การสะท้อนกลับการปฏิบัติงานมีความครบถ้วน ถูกต้อง น่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงมาตรการในรอบที่ 2 ต่อไป

วงรอบที่ 2 ระหว่างเดือนมกราคม 2567 ถึงกุมภาพันธ์ 2568

ขั้นตอนที่ 5 การวางแผนงานใหม่ ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายได้นำปัญหาที่พบจากการดำเนินงานในรอบที่ผ่านมา มาทบทวนและวางแผนใหม่ เพื่อพัฒนามาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจัดทำแผนดำเนินการในรอบที่ 2 อย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 6 การลงมือปฏิบัติใหม่ ดำเนินการตามแผนปฏิบัติงานที่ได้รับการปรับปรุง โดยยังคงยึดแนวทางจากกรอบแรกเป็นหลัก แต่เพิ่มความเข้มข้นและความรัดกุมในการดำเนินงาน เพื่อให้มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้ามีความครอบคลุมและมีผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 7 การสังเกตผลการปฏิบัติงานใหม่ ใช้วิธีการสังเกตและประเมินผลเช่นเดียวกับรอบที่ผ่านมา โดยมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังคงมีข้อบกพร่อง เพื่อใช้ในการปรับปรุงมาตรการต่อไป

ขั้นตอนที่ 8 การสะท้อนกลับการปฏิบัติงานใหม่ นำข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลมาวิเคราะห์ร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด และคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร ร่วมกันพิจารณาและสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่การพัฒนามาตรการให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต่อไป

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) การทบทวนเอกสารเชิงวิเคราะห์ จากข้อมูลทุติยภูมิทั้งสถานการณ์ กฎหมาย นโยบาย มาตรการที่มีอยู่เดิม และบทเรียนความสำเร็จในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงรายงานการประชุมกลุ่มรับฟังความคิดเห็น และรายงานการประชุมราชการของคณะทำงาน คณะอนุกรรมการ และคณะกรรมการในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง

(2) การสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่มรับฟังความคิดเห็น และการประชุมราชการ ณ ที่ตั้ง และผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

(3) แบบประเมินคุณภาพของรูปแบบ แบ่งเป็น 5 ด้าน คือ ความถูกต้อง ความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นนัยทั่วไป ในแต่ละช่องคำถามกำหนดค่าคะแนนความเห็นของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ เป็น 4 ระดับ ได้แก่ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ไม่เห็นด้วย เห็นด้วยมาก และเห็นด้วยมากที่สุด (1-4 คะแนน ตามลำดับ) และมีคำถามปลายเปิดเพื่อให้แสดงข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อนำมาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมต่อไป การแปลผลคะแนนมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า จำนวน 4 ระดับ ได้แก่ คุณภาพดีมาก ดี พอใช้ และควรปรับปรุง⁽¹⁰⁾

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ โดยการคัดเลือกข้อมูลและจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยใช้วิธีการถอดความและตีความในเชิงสาระสำคัญ และการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้า (triangulation) เพื่อประเมินความสอดคล้องของข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะที่มีหลักการที่สอดคล้องกับ 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ในกรณีที่พบความไม่สอดคล้องของข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้ดุลยพินิจร่วมกับการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ศาตราจารย์ประกิต วาที่สาธกกิจ ผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์ ศาตราจารย์นันทวรรณ วิจิตรวาทการ ผู้เชี่ยวชาญ

ด้านสาธารณสุข รองศาสตราจารย์ปกป้อง ศรีสนิท ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และคุณบังอร ฤทธิภักดี ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดทำนโยบายและการชี้แนะเชิงนโยบาย เพื่อวิเคราะห์และสรุปข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดถูกนำเสนอในรูปแบบการบรรยายตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ เพื่อสะท้อนแนวโน้มมุมมอง และสาระสำคัญจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายอย่างเป็นระบบ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ข้อพิจารณาด้านจริยธรรม

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยการทบทวนเอกสาร ข้อมูลวิชาการ กฎหมาย นโยบาย มาตรการ และบทเรียนจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ร่วมด้วยกับการประชุมกลุ่มรับฟังความคิดเห็น และรายงานการประชุมราชการของคณะทำงาน คณะอนุกรรมการ และคณะกรรมการในทุกระดับที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วนแก่กลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย สิทธิของผู้เข้าร่วมการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการตอบหรือไม่ตอบคำถาม สิทธิในการถอนตัวจากโครงการได้ทุกเมื่อโดยไม่ส่งผลเสียใดๆ ตลอดจนการรับรองว่าจะรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคล และดำเนินการทำลายข้อมูลดิบทันทีหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมในการวิจัยอย่างเคร่งครัด

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเพื่อสร้างและพัฒนามาตรการในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย โดยอาศัยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม จำนวน 2 วนรอบ มี 8 ขั้นตอน วนรอบละ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย ได้แก่ (1) พัฒนาและจัดการองค์ความรู้ (knowledge management) เพื่อพัฒนาและจัดการองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้า (2) สร้างการรับรู้โทษพิษภัยบุหรี่ไฟฟ้าแก่เด็ก เยาวชน

และสาธารณชน (public awareness) เพื่อให้เด็ก เยาวชน และสาธารณชนเกิดการรับรู้เกี่ยวกับโทษ พิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้า และเกิดความตระหนักถึงผลกระทบของการใช้บุหรี่ไฟฟ้า (3) เฝ้าระวังและการบังคับใช้กฎหมายควบคุมบุหรี่ไฟฟ้า (surveillance and enforcement) เพื่อให้เด็ก เยาวชน และสาธารณชนเกิดการรับรู้เกี่ยวกับโทษ พิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้า และเกิดความตระหนักถึงผลกระทบของการใช้บุหรี่ไฟฟ้า (4) การพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่ายเพื่อสนับสนุนมาตรการป้องกันควบคุมบุหรี่ไฟฟ้า (social movement) เพื่อสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดบุหรี่ไฟฟ้าทั้งส่วนกลาง พื้นที่ และชุมชน และ (5) ยืนยันนโยบายและมาตรการป้องกันและปราบปรามการแพร่ระบาดบุหรี่ไฟฟ้า (policy and legislation) เพื่อส่งเสริมให้ผู้กำหนดนโยบายทางการเมือง สนับสนุนมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า และส่งเสริมให้ผู้กำหนดนโยบายในทุกระดับ มีมาตรการในการปฏิบัติตามนโยบายและกฎหมายเพื่อปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้า ทั้งนี้ จากการประเมินคุณภาพของมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ พบว่า ภาพรวมของมาตรการดังกล่าวอยู่ในระดับดีมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 (SD=0.5) เมื่อพิจารณาในแต่ละมาตรการพบว่า ทั้ง 5 มาตรการล้วนได้รับการประเมินให้อยู่ในระดับดีมากเช่นเดียวกัน ในขั้นตอนที่ 1 การวางแผนงาน รอบที่ 1 ทั้งนี้ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติได้มีมติมอบหมายให้คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบระดับจังหวัด รวมถึงคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร พิจารณาดำเนินการตามมาตรการที่กำหนดอย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และรายงานผลการดำเนินงานกลับมายังกองงานคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ กรมควบคุมโรค นอกจากนี้ ได้มีการถ่ายทอดสาระสำคัญของมาตรการที่พัฒนาขึ้นไปยังหน่วยงานระดับส่วนกลาง ระดับจังหวัด และกรุงเทพมหานคร

เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและเตรียมความพร้อมสำหรับการนำมาตรการไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม หลังจากดำเนินการรอบแรกเสร็จสิ้น ปรากฏว่า การขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้ายังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร โดยเฉพาะการสร้างการรับรู้โทษพิษภัยบุหรี่ไฟฟ้าแก่ เด็ก เยาวชน และสาธารณสุขที่ยังไม่ครอบคลุมและต่อเนื่องเท่าที่ควร การเฝ้าระวังและการบังคับใช้กฎหมายเพื่อปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้ายังไม่เป็นระบบและจริงจังเท่าที่ควร การขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าของแต่ละหน่วยงานไม่ได้ถูกบรรจุเป็นแผนการดำเนินงานของหน่วยงาน ส่งผลให้แต่ละหน่วยงานขาดงบประมาณในการดำเนินการ ภายหลังผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายทั้งคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด

และคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานครได้นำปัญหาที่พบจากการดำเนินงานในรอบที่ผ่านมา ทบทวนและวางแผนใหม่ เพื่อพัฒนามาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจัดทำแผนดำเนินการในรอบที่ 2 อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการผลักดันให้การป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าเป็นวาระแห่งชาติ โดยทุกหน่วยงาน ภาคส่วน ร่วมกันบูรณาการการทำงานเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ซึ่งมาตรการที่ได้รับการพัฒนาใหม่นี้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยหลายหน่วยงานได้ขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปผลการดำเนินการตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย

Table 1 Summarizes of implementation results based on the 5 measures to prevent and control the electronic cigarette epidemic in Thailand

มาตรการ	ผลการดำเนินงาน
พัฒนาและจัดการองค์ความรู้	- จัดทำชุดข้อมูลทางวิชาการ เช่น ข้อมูลสถานการณ์การใช้บุหรี่ไฟฟ้า กลยุทธ์ของบริษัทบุหรี่ไฟฟ้าวิวัฒนาการ บุหรี่ไฟฟ้า สารเคมีและสารแต่งกลิ่นในบุหรี่ไฟฟ้า ผลกระทบของบุหรี่ไฟฟ้าในมิติต่างๆ เช่น สุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
สร้างการรับรู้โทษพิษภัยบุหรี่ไฟฟ้าแก่เด็ก เยาวชน และสาธารณสุข	- ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้วย 9 เหตุผลที่ประเทศไทย ต้องคงมาตรการห้ามนำเข้าและจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้า - หลักสูตรการเรียนการสอนหรือนิทานเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าสำหรับนักเรียน นักศึกษาทุกระดับชั้น - จัดทำ key message เช่น บุหรี่ไฟฟ้ามีสารพิษ เสพติด อันตราย, คนไทยไม่เอาบุหรี่ไฟฟ้า, บุหรี่ไฟฟ้าหยุดโคหกได้แล้ว, กระชากหน้ากากธุรกิจบุหรี่ บุหรี่ไฟฟ้า : นิโคตินเสพ จน ตาย, บุหรี่ไฟฟ้า ฟิน จนตาย, ร่วมปกป้องเด็กและเยาวชนจากบุหรี่ไฟฟ้า เป็นต้น - จัดทำแผนงานการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์เพื่อปกป้องเด็กและเยาวชนจากการเสพติดบุหรี่ และบุหรี่ไฟฟ้าอย่างเป็นรูปธรรม และต่อเนื่อง เพื่อสร้างการรับรู้ถึงพิษภัยบุหรี่ไฟฟ้า - สื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อสร้างกระแสและความตระหนักรู้ถึงพิษภัยและอันตรายของบุหรี่ไฟฟ้า พร้อมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนลด ละ เลิกการสูบบุหรี่และบุหรี่ไฟฟ้าเพื่อสุขภาพที่ดี และคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน
เฝ้าระวังและการบังคับใช้กฎหมายควบคุมบุหรี่ไฟฟ้า	การพัฒนาและปรับปรุงกฎหมาย - เพิ่มการห้ามผลิตเพื่อขาย ซึ่งเพิ่มเติมจากเดิมที่ห้ามเฉพาะ การขาย และการให้บริการบุหรี่ไฟฟ้าและน้ำยาสำหรับเติมบุหรี่ไฟฟ้า - ห้ามมิให้นักเรียน และนักศึกษาผลิต ซื้อ ขาย แจก แลกเปลี่ยน ให้ ส่งมอบ ให้บริการ เสพ บริโภค สูบ ครอบครอง หรือกระทำการอื่นใดในลักษณะเดียวกัน ซึ่งสุรา เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ สิ่งมีเนมา บุหรี่ บุหรี่ไฟฟ้า น้ำยาสำหรับเติมบุหรี่ไฟฟ้า บารากู ด้วยบารากู บารากูไฟฟ้า น้ำยาสำหรับเติมบารากู

ตารางที่ 1 สรุปผลการดำเนินการตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทย (ต่อ)

Table 1 Summarizes of implementation results based on the 5 measures to prevent and control the electronic cigarette epidemic in Thailand (continue)

มาตรการ	ผลการดำเนินงาน
	ไฟฟ้า หรือยาเสพติดตามกฎหมายยาเสพติด ซึ่งเพิ่มเติมจากเดิมที่ห้ามซื้อ จำหน่าย แลกเปลี่ยน เสพสุราหรือสิ่งมีเมา บุหรี่ หรือยาเสพติด
	- จัดทำแนวทางปฏิบัติกรณีความผิดบุหรี่ไฟฟ้าที่ชัดเจนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
	- แก้ไขเพิ่มเติมเกณฑ์การเปรียบเทียบงบดุลการฟ้องร้องตามพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2560 กรณีของกลางเป็นบุหรี่ไฟฟ้า บารากู และบารากูไฟฟ้า ให้ผู้กระทำความผิด ต้องชำระค่าปรับหนึ่งเท่า ของราคาของรวมค่าอากร และให้ยกของกลางให้เป็นของแผ่นดิน
	การเฝ้าระวังและการบังคับใช้กฎหมาย
	- ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและแจ้งเบาะแสเพื่อปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้า
	- จัดตั้งคณะทำงานบูรณาการเพื่อปราบปรามและบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า เพื่อให้การบูรณาการ ร่วมกันของทุกหน่วยงานในการปราบปรามและบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งในปี 2566 ดำเนินคดี จำนวน 959 คดี ปี 2567 ดำเนินคดี จำนวน 2,142 คดี และปี 2568 (ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2567 ถึง กุมภาพันธ์ 2568) จำนวน 690 คดี
	- กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมปิดกั้นแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ลักลอบจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้ากว่า 9,000 แพลตฟอร์ม พร้อมได้มีการหารือกับผู้ประกอบการเพื่อขอความร่วมมือในการปิดกั้น keyword การค้นหาที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้า
	- ผู้ประกอบการธุรกิจให้บริการขนส่งต้องติดป้ายประชาสัมพันธ์ ห้ามมิให้มีการจัดส่งบุหรี่ไฟฟ้า นํ้ายาสำหรับ เติมนํ้าบุหรี่ไฟฟ้า และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง พร้อมเพิ่มความเข้มงวดในการตรวจสอบสินค้า กรณีมีเหตุอัน ควรสงสัย ให้ตรวจสอบโดยวิธีการผ่านเครื่องสแกน
การพัฒนาศักยภาพ ภาครัฐและเอกชน	- จัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่ายในส่วนกลาง/พื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนให้การเฝ้าระวังโรค ปอดอักเสบจากการสูบบุหรี่ไฟฟ้า โดยเน้นให้แพทย์ต้องซักประวัติการสูบบุหรี่ไฟฟ้า ในผู้ป่วยที่เข้าข่าย ภาวะปอดอักเสบ
มาตรการป้องกัน ควบคุมบุหรี่ไฟฟ้า	- สนับสนุนกิจกรรมเชิง policy advocacy เชิญชวนผู้มีอิทธิพลบนสื่อโซเชียล (influencer) ขับเคลื่อนเพื่อ การรับรู้เพื่อป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า
ยีนยันนโยบายและ มาตรการป้องกันและ	- สนับสนุนนโยบายทางการเมืองในการป้องกันและปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้า เช่น ชี้แนะ/สื่อสารข้อมูลประเด็น บุหรี่ไฟฟ้าให้กับพรรคการเมือง นักการเมือง และผู้กำหนดนโยบายทุกระดับยับยั้งประเด็นปัญหา
การปราบปราม	เสนอต่อคณะกรรมการการ/องค์กำกับและตรวจสอบการทำงานเพื่อให้มีการเร่งรัด กำกับ ติดตามการแก้ไข ปัญหาเพื่อป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า และการเข้าให้ข้อมูลต่อคณะกรรมการการต่าง ๆ
การแพร่ระบาด บุหรี่ไฟฟ้า	เพื่อให้มีข้อเสนอแนะและบทสรุป (รายงานการศึกษา) เสนอต่อผู้กำหนดนโยบายและรัฐบาล
	- สนับสนุน ผลักดันผู้กำหนดนโยบายในทุกระดับ เพื่อให้เกิดมาตรการในการปฏิบัติตามนโยบายและ กฎหมาย เช่น การประชุมวิชาการ เวทีเสวนา เวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กิจกรรมเชิงสัญลักษณ์โดย ผู้กำหนดนโยบายระดับต่างๆ และการสร้างกระแส โดยภาคประชาสังคมและประชาชน

เมื่อนำข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลการ ดำเนินการตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการ แพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้ามาวิเคราะห์พบว่า แม้ประเทศไทย จะมีมาตรการทางกฎหมายห้ามนำเข้าและจำหน่ายบุหรี่ ไฟฟ้า ซึ่งถือว่าเหมาะสมกับบริบทของประเทศ แต่ยังไม่ มีพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นไว้เป็นการเฉพาะ โดยที่ผ่านมา

ได้มีการประกาศใช้กฎหมายลำดับรอง โดยอาศัยฐาน อำนาจจากกฎหมายแม่บทหลายฉบับและกระจายอำนาจ ให้หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการตามภารกิจของตน ส่งผล ให้การบังคับใช้ขาดความชัดเจน เกิดช่องว่างในตัวบท กฎหมาย ประกอบกับมีข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และกลไกสนับสนุน ทำให้ไม่สามารถยับยั้งการลักลอบนำเข้า

จำหน่าย หรือส่งเสริมการขายบุหรี่ไฟฟ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะผ่านช่องทางออนไลน์และหน้าร้านที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้าข้ามพรมแดนที่ยังไม่เป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันการสื่อสารถึงพิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้ายังขาดความครอบคลุมและต่อเนื่อง ดังนั้น ประเทศไทยต้องคงมาตรการห้ามนำเข้า ผลิต และขายบุหรี่ไฟฟ้าทุกชนิด นโยบายต้องชัดเจน เพื่อให้กลไกการปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้าทั้งระบบมีประสิทธิภาพ โดยต้องเน้นการปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้าอย่างจริงจัง มุ่งเน้นการสร้างการรับรู้พิษภัยอันตรายของบุหรี่และบุหรี่ไฟฟ้า และรู้เท่าทันกลยุทธ์ธุรกิจยาสูบ และทุกหน่วยงาน ทุกภาคส่วน ร่วมกันบูรณาการเพื่อยกระดับกลไกการบังคับใช้กฎหมายเชิงรุก แก้ไขข้อจำกัดขัดข้องรื้อหา เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายปัจจุบันมีประสิทธิภาพ รวมถึงการพิจารณาความเป็นไปได้ในการตรากฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าระดับพระราชบัญญัติ เพื่อกำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าทุกชนิด เป็นสิ่งผิดกฎหมายแบบเบ็ดเสร็จ โดยครอบคลุมถึงการห้ามนำเข้า ห้ามขาย ห้ามผลิต ห้ามให้บริการ ห้ามครอบครอง และบทกำหนดโทษสำหรับผู้กระทำความผิด

วิจารณ์

การสร้างและพัฒนามาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้ามีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ในด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และแผนการปฏิรูปประเทศด้านสาธารณสุข โดยเฉพาะการปฏิรูปที่ 7 ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค⁽¹¹⁾ และแผนปฏิบัติการด้านการควบคุมยาสูบแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2565–2570) ที่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างเสริมสุขภาพและการควบคุมโรคไม่ติดต่อ⁽¹²⁾ ประกอบด้วย การพัฒนาและจัดการองค์ความรู้ การสร้างความตระหนักรู้ถึงโทษและพิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้า การเฝ้าระวังและบังคับใช้กฎหมาย การพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่าย และการยืนยันนโยบายและมาตรการป้องกันและปราบปรามการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ซึ่งจากการประเมินคุณภาพ

ในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องมาจากมาตรการฯ ที่พัฒนาขึ้นนั้น โดยอาศัยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม⁽⁹⁾ ซึ่งมีขั้นตอนที่เป็นระบบ มีความถูกต้องเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ประโยชน์ จากการนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาปรับปรุงมาตรการฯ ให้มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ร่วมกับการบูรณาการให้เข้ากับภารกิจของหน่วยงานต่างๆ อย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอนและเป็นไปตามบริบทและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น⁽¹⁰⁾ แต่ยังไม่ได้มีการประเมินประสิทธิภาพของมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ส่วนผลการดำเนินงานหลังจากขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยหลายหน่วยงานได้ขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ มาตรการในการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ควรได้รับการพัฒนาให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีการบูรณาการแนวทางทางกฎหมาย การบังคับใช้ การสื่อสารความเสี่ยง และการคุ้มครองเยาวชนอย่างรอบด้าน เพื่อให้สามารถยกระดับการตอบโต้การแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1) ควรมีการติดตามความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้สามารถปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพของมาตรการได้อย่างเหมาะสม

2) ควรดำเนินการศึกษาและประเมินผล 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุหรี่ไฟฟ้า ในประเทศไทยผ่านกลไกของคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการ

ควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบระดับจังหวัด พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อพัฒนามาตรการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3) ในกรณีที่มีการปรับปรุง 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศไทย กรมควบคุมโรค ควรยกระดับมาตรการให้ครอบคลุมด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยเฉพาะการบำบัด รักษา และฟื้นฟูผู้เสพติดบุงหรีไฟฟ้าและผลิตภัณฑ์ยาสูบรูปแบบใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

4) กรมควบคุมโรคควรจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อผลักดันให้การป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าเป็นวาระแห่งชาติ โดยเร่งรัดการดำเนินมาตรการที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเสนอแนะแก่รัฐบาลและผู้กำหนดนโยบายทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม 5 มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้า โดยทุกหน่วยงาน ภาคส่วน ร่วมกันบูรณาการการทำงานเพื่อให้บรรลุผลโดยเร็ว

5) รัฐบาลควรกำหนดนโยบายเพื่อปราบปรามบุงหรีไฟฟ้าให้ชัดเจนเพื่อให้กลไกทั้งระบบมีประสิทธิภาพ และปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะส่งผลให้นโยบายการแก้ไขปัญหาเสพติดของรัฐบาลบรรลุผลสำเร็จเร็วขึ้น โดยทุกหน่วยงาน ทุกภาคส่วน ต้องร่วมบูรณาการอย่างเข้มแข็ง รวมถึงการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับพิษภัยของบุงหรีไฟฟ้าแก่ประชาชน

ข้อจำกัดการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลผ่านการสนทนากลุ่ม และการประชุมราชการ ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ทำให้ข้อมูลที่ได้รับอาจสะท้อนมุมมองหรือความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลในช่วงเวลานั้นเท่านั้น อาจมีข้อจำกัดในการนำไปอ้างอิงหรือสรุปภาพรวมในวงกว้างได้ ข้อจำกัดในด้านข้อมูลที่ใช้ในการติดตามผลการดำเนินงานระดับพื้นที่ เนื่องจากมีการรายงานผลการดำเนินงานจากคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัดจำนวนน้อย

สรุป

มาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศไทย ประกอบด้วย การพัฒนาและจัดการองค์ความรู้ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบุงหรีไฟฟ้า การสร้างความรู้ถึงโทษและพิษภัยของบุงหรีไฟฟ้า การเฝ้าระวังและบังคับใช้กฎหมายเพื่อปราบปรามการลักลอบนำเข้าจำหน่ายและโฆษณาบุงหรีไฟฟ้า การพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่าย เพื่อสนับสนุนการดำเนินมาตรการป้องกันและควบคุมบุงหรีไฟฟ้าในทุกภาคส่วน และการยืนยันนโยบายและมาตรการป้องกันและปราบปรามการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้า ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยกำหนดแนวทางการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรเอกชน ภาคีเครือข่ายด้านการควบคุมยาสูบ และประชาชน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังเน้นการนำผลลัพธ์และข้อเสนอแนะจากการดำเนินงานมาใช้สนับสนุนการพัฒนามาตรการทางกฎหมายให้มีความครอบคลุม ทันสมัย และสอดคล้องกับสถานการณ์ รวมถึงการส่งเสริมนโยบายและแนวทางอื่น ๆ ที่มุ่งป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศไทยอย่างเข้มแข็ง อันจะนำไปสู่การปกป้องเด็กและเยาวชนจากอันตรายของผลิตภัณฑ์ยาสูบรูปแบบใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ควรมีการติดตามความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานตาม 5 มาตรการ ป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของบุงหรีไฟฟ้าในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงควรยกระดับมาตรการให้ครอบคลุมด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยเฉพาะการบำบัด รักษา และฟื้นฟูผู้เสพติดบุงหรีไฟฟ้าและผลิตภัณฑ์ยาสูบรูปแบบใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้บริหาร บุคลากรกองงานคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบแห่งชาติ คณะ

กรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบกรุงเทพมหานคร และ คณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบจังหวัด ผู้รับผิดชอบ งานควบคุมยาสูบ จากสำนักงานป้องกันควบคุมโรค ที่ 1-12 สถาบันป้องกันและควบคุมโรคเขตเมือง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทั่วประเทศ สำนักงานมัย กรุงเทพมหานคร ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรเอกชน และภาคีเครือข่ายเพื่อการควบคุมยาสูบ ทั้งส่วนกลางและระดับพื้นที่ที่เข้าร่วมดำเนินการ ขับเคลื่อนมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของ บุหรี่ไฟฟ้า

เอกสารอ้างอิง

1. Patanavanich R, Glantz S. Successful countering of tobacco industry efforts to overturn Thailand's ENDS ban. *Tob Control*. 2020;30(E1):e10–9.
2. Thawal R, Vorrayuth P. Problems in law enforcement for controlling electronic cigarettes. *Law Journal of Sisaket Rajabhat University*. 2024;1(1):65–83. (in Thai)
3. World Health Organization. WHO report on the global tobacco epidemic, 2023: protect people from tobacco smoke. 1st ed. Geneva: WHO Headquarters; 2023.
4. Krsemann E, Boesveldt S, Graaf K, Talhout R. An e-liquid flavor wheel: a shared vocabulary based on systematically reviewing e-liquid flavor classifications in literature. *Nicotine Tob Res*. 2019;21(10):1310–9.
5. Ministry of Public Health Department of Disease Control, World Health Organization, Mahidol University, US Centers for Disease Control and Prevention. 2022 Global Youth Tobacco Survey (GYTS) Thailand. 1st ed. Geneva: World Health Organization; 2022.
6. Office of Tobacco Products Control Committee. Developing measures to prevent and control the electronic cigarette epidemic in Thailand. National Tobacco Products Control Committee meeting report, 29 March 2023. Nonthaburi: Office of Tobacco Products Control Committee; 2023. (in Thai)
7. Kemmis S, McTaggart R. The action research planer. 3rd ed. Victoria: Deakin University; 1988.
8. MacDonald C. Understanding participatory action research: a qualitative research methodology option. *Canadian Journal of Action Research*. 2012;13(2):34–50.
9. Almeida E, Sanchez E, Soto B, Felix L, Perez V. Development of a participatory research centre as part of an ongoing rural development program. *Journal of Applied Behavioral Science*. 1983;19(3):295–306.
10. Bledsoe K. The use of multiple evaluation approaches in program evaluation. *American Journal of Evaluation*. 2005;26(3):302–19.
11. Thanikarn S, Saowaluck K. 20 years of national strategy for the development of Thailand. *Journal of Modern Learning Development*. 2023;8(1):413–35. (in Thai)
12. Office of Tobacco Products Control Committee. National Tobacco Control Action Plan No. 3 (2022–2027) [Internet]. Nonthaburi: Department of Disease Control; 2022 [cited 2025 Mar 2]. Available from: <https://ddc.moph.go.th/uploads/publish/1303520220819050919.pdf> (in Thai)